

میرداماد؛ ستاره درخشان استرآباد در عالم فلسفه

تهیه کننده: راضیه احمدی

مجتمع آموزشی پویندگان میرداماد

برهان الدین میرمحمدباقر میرداماد متخلص به اشراق، فیلسوف، متکلم، فقیه و شاعر شیعی برجسته دوره صفویه و از ارکان مکتب فلسفی اصفهان و معاصر شیخ بهائی و میرفندرسکی بود. پدرش شمس الدین محمد حسینی استرآبادی داماد محقق کرکی بود و از این رو به داماد شهرت داشت. به همین جهت، محمدباقر هم میرداماد شهرت یافت. استاد البشر و معلم ثالث از دیگر القاب او است.

فیلسوف میرداماد به عنوان یکی از ستاره های درخشان آسمان حکمت و فلسفه اسلامی پس از ارسطو و فارابی، با نام معلم ثالث شناخته و بنیانگذار حکمت یمانی است.

او برای برقراری ارتباط منطقی و معقول میان نظام فلسفی پایه و نظام روشنگر قرآن و احادیث تلاش کرد و این نظام فلسفی اسلامی تدوین شده توسط خودش را حکمت یمانی و با تعبیراتی مانند حکمت ایمانی، حکمت سویه، حکمت قدسیه یاد کرد.

درباره سال تولد میرداماد اطلاعات کافی در دست نیست ؛ اما کتاب «نخبۃ المقال فی اسماء الرجال» تولد او را سال ۹۶۹ یا ۹۷۰ ق در استرآباد ذکر کرده است.

میرداماد توانست در محیط جدید فرهنگی و علمی دوران صفویه در ایران که در آن شیعه اثنی عشری گسترش یافته و مذهب رسمی مملکت شده بود، فلسفه را اشاعه دهد و علوم عقلی را احیا کند.

میرداماد سالها در مشهد سکونت کرد و علوم عقلی را فراگرفت. میرداماد پس از مشهد در قزوین، کاشان ، هرات و سرانجام اصفهان به فراگیری علوم و البته پرورش شاگرد در رشته های مختلف پرداخت. او با شیخ بهایی هم عصر بود و گفته اند نزد شاه عباس صفوی جایگاهی ویژه داشت. در آن دوران اصفهان دارای مدارس علمی و مدرسین خوبی بود و طلاب سخت کوش به تحصیل علوم و معارف مشغول بودند. حوزه درس میرداماد در اصفهان را باید از حوزه های درسی پر ثمر و شاگرد پرور آن روزگار دانست.

در رساله "طبقات حکما، متأخرین" نوشته شده است: ۳۰۰ نفر از شاگردان او همانند ملاصدرای شیرازی، ملا شمسای گیلانی، سید احمد علوی عاملی، میر منصور گیلانی و عبدالغفار گیلانی به درجه اجتهاد نائل شدند.

میرداماد دارای تألیفات بسیاری در زمینه های مختلف از جمله ادبیات عرب، اصول فقه، حدیث، تفسیر، ریاضیات، فلسفه، طبیعیات ، منطق، کلام و حکمت و اصول تخصصی است ؛ اما آنچه در میان آثار وی بیشتر به چشم می خورد تألیفات در زمینه حکمت و فلسفه الهی است.

یکی از نکات مهم در خصوص آثار میرداماد به سبک نگارش سخت وی بر می گردد. او سخت نویس بود و نثری پیچیده داشت؛ چنان که این خصلت باعث شد کتاب های او کمتر از آثار ملاصدرا و ملاهادی سبزواری و دیگر حکمای بعدی خوانده شود. فلسفه میرداماد هم بر برهان عقلی تکیه دارد و هم بر شهود عرفانی ؛ به همین دلیل فهم آثار او را سخت دانسته اند. آثار مکتوب میرداماد رابیش از صد نوشته برمی شمارند و کتاب « قسبات » را مهمترین اثر فلسفی او می دانند.

او همچنین مانند بسیاری از حکما و عرفا که ذوق شعر و شاعری داشته‌اند، به سرودن شعر عربی و فارسی می‌پرداخت و نام «اشراق» را برای تخلص شاعری خود انتخاب کرده بود. مجموعه اشعار او بعدها به نام «دیوان میرداماد» گردآوری شد.

میرداماد در اواخر عمر به همراه شاه صفی صفوی به زیارت عتبات به عراق رفت اما بین راه دچار بیماری شد و در نزدیکی نجف در سن هشتاد سالگی درگذشت و در همان شهر به خاک سپرده شد. سال وفات وی را ۱۴۰۱ ق گفته اند. میرداماد به واسطهٔ اهتمام در تعلیم و تعالی فلسفه مشاء و کوششی که در ارائه یک صورت‌بندی کامل و اصیل از اندیشه اسلامی به کار بسته، به «معلم ثالث» مشهور است.

مشهور بودن میرداماد به معلم ثالث (در کنار ارسطو معلم اول و فارابی معلم ثانی) حاکی از جایگاه بلند علمی او در دوره زندگی اش است. شهید مرتضی مطهری او را فیلسوف، فقیه، ریاضیدان ادیب و مردی جامع وصف کرده است. سی ام آبان به عنوان روز فلسفه نامگذاری شده است.

گردآوری : راضیه احمدی

آموزگار پایه ششم